

INTEGRITATEA DOCTRINARĂ ȘI LIBERTATEA DE MANIFESTARE COLECTIVĂ A RELIGIEI ÎN SPAȚIUL VIRTUAL

Lect. univ. dr. Daniel FODOREAN

Decan, Institutul Teologic Baptist din București,

Dean, Baptist Theological Institute of Bucharest

decan@itb.ro

Abstract: Doctrinal Integrity and Freedom of Collective Manifestation of Religion in the Virtual Space

The current restrictions imposed by governments due to the appearance and spread of the Sars Covid-19 virus have also affected religious life, with churches being forced to discover new ways of expressing religion in public, which has brought into debate issues related to religious freedom and doctrinal challenges. Is the church in a new form of religious persecution? From a legal point of view, is the religious manifestation in an online space a legitimate one? From a theological point of view, can we still talk about the church if the group of believers meets only online? The article proposes a brief analysis of both legal and doctrinal aspects related to the church, from a perspective of evangelical theology, keeping in mind the debates that emerged in this COVID pandemic period.

Keywords: *virtual church, online church, church gathering, religious manifestation, religious freedom*

Situația globală creată de apariția și răspândirea virusului Sars Covid-19¹, care a condus la decizia guvernelor de a întrerupe întâlnirile religioase în locașurile de cult, a adus în dezbatere mai multe subiecte legate de manifestarea religioasă colectivă în public, atât în spațiile reale, cât și în spațiul virtual. Au fost ridicate întrebări cu privire la legitimitatea guvernelor de a hotărî cu privire la întreruperea întâlnirilor publice a cultelor religioase,

---

1 Ioan-Gheorghe Rotaru, "Spiritual lessons observed through the coronavirus crisis", în *Dialogo. Issue of Modern Man*, vol.6, nr.2. 2020, p. 71-82.

dar și cu privire la legitimitatea guvernelor de a reglementa modul de manifestare în public a credincioșilor în perioada de post-pandemie, așa numita perioadă de relaxare. O altă categorie de întrebări ridicate în această perioadă vizează integritatea doctrinară de manifestare religioasă în spațiul virtual.

Biserica și spațiul virtual

Sub aspect juridic, Convenția Europeană a Drepturilor Omului stipulează în articolul 9 în paragraful 2 că există posibilitatea limitării manifestării religiei, dar acesta este privită ca o măsură excepțională și poate fi aplicată numai atunci când la baza acesteia există o stare de necesitate generată de „siguranța publică, protecția ordinii, a sănătății, a moralei publice, a drepturilor și a libertăților altora”². În fapt, limitarea dreptului religios s-a făcut sub aspectul manifestării colective și în public a convingerilor religioase, măsura fiind motivată de necesitatea protejării sănătății publice. Prin corelare, în aplicarea acestei măsuri, populația a fost afectată și sub aspectul libertății de întrunire stipulat în textul Convenției la articolul 11. Statele semnatare ale Convenției au dreptul la limitarea acestor libertăți „în caz de război sau de alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice Înalță Parte Contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de prezenta Convenție, în măsura strictă în care situația o impune și cu condiția ca aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional”³ și „nu pot fi aplicate decât în scopul pentru care ele au fost prevăzute”⁴. Astfel că, limitările impuse afectează parțial dreptul religios, dar nu îl anihilează total. Măsurile specifice decise și aplicate de către autoritățile statului în sfera activității religioase colective au stârnit nemulțumirea conducătorilor bisericilor, cât și a credincioșilor, dar au fost înregistrate și unele interferări ale statului în ceea ce privește practicile ecleziale, și chiar unele aspecte doctrinare, domeniul de competență exclusivă atribuit prin lege

2 Curtea Europeană a Drepturilor Omului, *Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale*, p.11, www.echr.coe.in accesat 10 Iunie 2020.

3 Articolul 15, *Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale*, p.12-13, www.echr.coe.in accesat 10 Iunie 2020.

4 Articolul 18, *Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale*, p.14, www.echr.coe.in accesat 10 Iunie 2020.

cultelor religioase⁵. Un exemplu în acest sens este cel privitor la modul de distribuire pentru credincioși a elementelor Cinei Domnului sau Împărtășaniei. Atât pentru cultele religioase din țările democratice, cât și pentru guvernele acestor state, situația creată de pandemie a fost o reală provocare în comportamentul ambelor părți față de principiile fundamentale ale libertății religioase.

O soluție alternativă pentru manifestarea în public a convingerilor religioase adoptată de un număr semnificativ de biserici protestante, și chiar unele biserici Catolice și Ortodoxe⁶, a fost utilizarea spațiului virtual. În fapt, în ultimele luni am asistat la o reală migrațiune a bisericilor în spațiul virtual, pentru cele mai multe dintre acesta fiind un spațiu foarte puțin cunoscut și utilizat. Opțiunea pentru spațiul virtual nu a fost rezultatul unor convingeri puternice cu privire la posibilitatea împlinirii misiunii bisericii prin utilizarea acestuia, ci mai mult o decizie circumstanțială, pentru unii, generată doar de obiceiul de a participa la întâlniri religioase, iar pentru alții generată de convingerea puternică că întâlnirea cu ceilalți credincioși este un element definitoriu a unei biserici. Mutarea unui număr semnificativ de biserici pe online a făcut să apară noi concepte, modele și dezbateri teologice legate de această manifestare a bisericii, inclusiv o reevaluarea a doctrinei despre biserică. În fapt, dezbaterile cu privire la utilizarea tehnologiei ca suport pentru activitatea bisericii nu este nouă. Astăzi, potrivit lui Dale B. Sims, profesor la Dallas Baptist University, „cei mai mulți dintre noi cred că tehnologia este sinonimă cu electronica, cu toate acestea, dispozitivele electronice sunt doar o parte din familia tehnologiei”⁷. Astfel noțiunea de tehnologie este mult mai complexă decât referirea la anumite dispozitive electronice, aceasta reprezentând de fapt toate acele „implementări practice ale inteligenței”, fiind „discutată în termeni de lucruri tangibile, precum și sisteme de credințe intangibile, atitudini și moduri de gândire”⁸. Biserica a folosit tehnologia încă din primul secol, de la drumurile construite de romani, la tipografia lui Guttenberg, cu care a fost tipărită prima Biblie (mijlocul anilor 1400),

5 Conform articolelor 8 (1), 18 (c) din Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, Publicată în Monitorul oficial Partea I, nr. 11/8.01.2007.

6 Mihai Hincinschi, *Misionarismul vieții ecleziale*, Edit. Reîntregirea, Alba Iulia, 2008.

7 Dale B. Sims, *The Effect of Technology on Christianity: Blessing or Curse?*, p. 3 <https://www3.dbu.edu/Naugle/pdf/The%20Effect%20of%20Technology%20on%20Christianity2.pdf> accesat 13 Iunie 2020.

8 Frederick Ferré, *Philosophy of Technology*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1988, p. 26.

continuând cu invenția telegrafului de către Samuel Morse (1844) cu care a trimis primul mesaj: „Ce lucruri a făcut Dumnezeu”⁹, chiar era un citat din Numeri 23:23. Incursiunea istorică a relației dintre biserică și tehnologie poate continua, printre alții, cu Theodore Epp care în 1939 a început programul radio: „Înapoi la Biblie” și cu marele evanghelist Bill Graham care a integrat tehnologia în campaniile sale de evanghelizare. Biserica a utilizat diferite mijloace tehnologice de-a lungul istoriei ei, apogeul fiind descoperirea și utilizarea pe scară largă în societate contemporană a internetului. A apărut chiar un nou concept în teologie, și anume, tehnoteologia care a fost definită ca „algoritmul necesar pentru a înțelege rolul umanității într-o epocă tehnologică prin matricea imago Dei”¹⁰. Este interesant de remarcat că la fiecare descoperire tehnologică care a fost utilizată ulterior în activitatea bisericii au existat lideri ecleziastici care au argumentat împotriva acestei abordări, punând în lumină efectele negative ale fiecărui mijloc tehnologic. Ulterior, aproape fiecare din aceste mijloace respinse anterior, au fost acceptate și utilizate pe scară largă în activitatea ecleziastică.

Astăzi biserica se află într-o altă epocă din punct de vedere al dezvoltării tehnologice, și anume epoca digitală, numită și revoluția digitală, considerată „a treia revoluție industrială și implică trecerea de la tehnologia analogică mecanică și electronică la tehnologia digitală, care a avut loc începând cu anii 1980 până în zilele noastre”¹¹. Cuvântul digital, de proveniență latină – *digitus*, înseamnă „care aparține degetelor”, dar și „care este sau poate fi reprezentat prin cifre ori prin numere”¹², cu referire la faptul că acest tip de tehnologie folosește numerele. În această epocă procesarea și răspândirea informației are loc prin intermediul calculatorului și internetului. O simplă definiție a internetului pleacă de la două cuvinte care compun termenul, și anume „inter”, adică *interconectat*, cât și „net”, adică *network* sau rețea. Astfel că, internetul este „o rețea globală formată prin interconectarea mai multor calculatoare ce facilitează comunicarea

9 Primul mesaj în cod MORSE transmite prin telegraf, <https://www.educatieprivata.ro/24-mai-1843-primul-mesaj-in-cod-morse-transmis-prin-telegraf/> accesat 14 Iunie 2020.

10 Daniel Passini, *Techno-Theology: A Theological Algorithm For Being Human In A Technological Age*, George Fox University <https://digitalcommons.georgefox.edu/>, Portland, Oregon, 2020, p. VIII

11 <https://www.igi-global.com/dictionary/ransomware/7696> accesat 15 Iunie 2020

12 Academia Română, Institutul de Lingvistică, *Micul dicționar academic*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 2010

între utilizatori prin transferul de date de pe un calculator pe altul și se utilizează cu precădere în comunicațiile interpersonale, informații cu acces de la distanță, comerț și divertisment interactiv”¹³. Tehnologia digitală și internetul au facilitat crearea unei spațiu online, numit realitatea virtuală. Realitatea virtuală este un spațiu separat de cel fizic, cel pe care îl percepem prin intermediul simțurilor, nu o realitate palpabilă, ci este o realitate imaginară.

O serie de concepte noi au fost lansate în această epocă digitală care marcau intersecția dintre teologie, în special dintre ecleziologie (doctrina și practica bisericii), și tehnologie în epoca digitală, cum ar fi: biserica internet (engl. *internet church*), biserica online, biserica digitală (engl. *digital church*), biserica virtuală sau biserica cibernetică (engl. *cyberchurch*). Biserica virtuală „face referire la site-ul sau loc virtual care este folosit ca biserică”¹⁴. George Barna se referă la biserică cibernetică ca o „serie de experiențe spirituale livrate prin internet”¹⁵.

În primă instanță, acești termeni descriu utilizarea de către biserică a internetului și a spațiului online pentru realizarea unor activități religioase, cum ar fi: rugăciunea, predicarea, închinarea, și altele, activități care erau realizate în trecut strict în perimetrul sacru al lăcașelor de cult sau, ocazional, și în alte spații fizice. Ulterior, aceste concepte tind să comunice nu doar o diversificare a spațiilor și mijloacelor utilizate de biserică, dar și o ajustare a naturii bisericii, fapt care a dat naștere la o serie de dezbateri și controverse în ultimii ani. Biserica Catolică afirmă că „realitatea virtuală a spațiului cibernetic nu poate înlocui adevărata comunitate interpersonală, realitatea întrupării sacramentelor și liturghiei sau proclamarea imediată și directă a Evangheliei”, fără a nega în schimb faptul că internetul poate „îmbogăți viața religioasă a utilizatorilor”¹⁶. În ceea ce privește utilizarea internetului, acest fapt nu este respins, după

13 Creeaza.com, Notiuni generale despre Internet [on line], p.1. Disponibil pe Internet la adresa: <http://www.creeaza.com/referate/informatica/Notiuni-generale-despre-Intern436.php> accesat 20 Iunie 2020

14 <https://www.igi-global.com/dictionary/isn-real-experiencing-virtual-church/34305> accesat 20 August 2020

15 George Barna, *Revolution*, Tyndale House, Wheaton, Illinois, 2005, p. 61-69 accesat 20 August 2020

16 Catholic Church. Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus. (2002). *Ethics in communications*. Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana. ISBN 8820972786. OCLC 50798819 <https://www.worldcat.org/title/ethics-in-communications/oclc/50798819> accesat 20 August 2020

cum sublinia și Francisc Doboș, purtătorul de cuvânt al Arhiepiscopiei Romano-Catolice București, chiar înainte de Pandemia cu virusul Covid-19, astfel:

Mă gândeam la Sfântul Apostol Paul, ce ar fi făcut dacă trăia azi – cu siguranță avea conturi pe toate platformele, oriunde. Dragostea de Dumnezeu l-ar fi împins să vorbească – să vorbească în biserică, piață, adică să fie prezent acolo unde îs oamenii. Nu facem evaluarea tehnologiei, ci facem evaluarea inimii noastre, ce punem, ce folosim¹⁷.

Poziția Bisericii Ortodoxe față de utilizarea spațiului virtual, exprimată de Vasile Bănescu, purtătorul de cuvânt al Patriarhiei Române, este:

Comunicarea virtuală e recomandabilă azi. Ar fi nefiresc să nu recomandăm folosirea mediului virtual. Acolo oamenii se întâlnesc mai mult ca în mediul real. E un mediu propice pentru transmiterea unui mesaj. Nu e nici bun în sine, nici rău în sine. Raportarea cu discernământ la comunicarea în mediul virtual e binevenită¹⁸.

Potrivit opiniilor exprimate mai sus, ceea ce poate fi remarcat este că mediul online este privit ca un spațiu în care pot avea loc activități religioase de comunicare și socializare, dar nu s-a vorbit nimic despre formarea unei comunități de credință virtuală bazate pe comuniunea cu Dumnezeu și unii cu alții. Într-un final, se poate afirma că există un consimțământ aproape generalizat din partea reprezentanților bisericilor cu privire la utilizarea internetului și spațiului virtual pentru diferite activități ale bisericii. George Barna în cartea sa *Revolution* se referă la biserică cibernetică că fiind „una dintre viitoarele ‘macro-expresii’ ale bisericii în viitor; una care va reprezenta în curând o treime din spiritualitatea americană, împreună cu alte forme „revoluționare” ale bisericii”¹⁹. Deci dezbateră s-a mutat un pas puțin mai departe de la utilizarea internetului pentru activitățile bisericii, la explorarea posibilității existenței unei comunități religioase numai în spațiu virtual sau într-o formă mixtă, față în față și online. Întrebarea care se ridică este: O comunitate de credință online este o biserică autentică din punct de vedere doctrinar? New York

17 <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/social/biserica-si-lumea-virtuala-909769> accesat 23.08.2020

18 <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/social/biserica-si-lumea-virtuala-909769> accesat 23.08.2020

19 George Barna, *Revolution*, Tyndale House, Wheaton, Illinois, 2005, p. 61-69

Times a publicat un articol în luna decembrie 2018 cu titlul: *Biserica Internet nu este într-adevăr biserică* scris de Laura Turner. Două forme ale acestei biserici online vor fi examinate în continuare: biserica online – o extensie a bisericii reale și biserica virtuală – o comunitate de credință distinctă de biserica reală.

Biserica online, o extensie a bisericii reale

Unul dintre modele de biserică online este cel în formă mixtă în care biserica își desfășoară activitatea religioasă în mod fizic, dar și în spațiul online. În concepția lui Dr. Steve Lowe pentru ca o biserică să se califice ca fiind biserică digitală sau online presupune aceea „biserică care are o locație fizică locală undeva, care tratează slujirea lor online ca fiind un campus cu pastori și personal propriu, slujiri, buget și program complet separat”²⁰. Din această cauză, biserica online este văzută mai mult ca o slujire realizată într-un spațiu diferit, cel online, și cu o organizare proprie, un fel de departament al unei biserici care se exprimă într-un local fizic. Deși, o anumită separare pare să existe între campusul fizic și cel online, această separare ține mai mult de strategia de lucrare și de spațiu, și nu atât de mult prefigurează o comunitate creștină care nu are nicio legătură personală și o întâlnire fizică. Această biserică online se poate spune că „este înfiptă cu picioare pe pământ” prin faptul că are o congregație fizică care generează o slujire în spațiul online.

Cercetarea realizată de organizația Leadership Network cu scopul de a arăta de ce și cum comunică bisericile de diferite dimensiuni prin canale online, pune în lumină foarte bine această legătură care există între biserică reală și cea de pe online. La întrebarea pusă celor intervievați „de ce oferiți biserica în format online?”, cel mai proeminent răspuns a fost acela de „a ține familia bisericii noastre conectată pentru cei care lucrează, călătoresc sau sunt bolnavi”, iar un al doilea motiv este „pentru „evangelizare / mobilizare”²¹. Cu o rată mult mai scăzută au fost înregistrate răspunsuri ca: ucenicia, strategia multi-site și creșterea fluxul de venituri. Aceste rezultate au condus la concluzia că „biserica online este

20 Stephen D. Lowe, *A Biblical and Theological Rationale for Online Church*, Liberty University, April 9, 2020, <https://www.liberty.edu/divinity/webinar-training-for-online-church/> accesat 23.08.2020

21 Leadership Network, *Behind The Screen: What Do We Know About Online Church?*, p.9-10, 2019.

văzută ca „ușa din față” sau „ușa laterală”, mult mai bună pentru a aduce oameni noi în biserică, spre deosebire de o strategie de ucenicizare și de menținere a credincioșilor; optzeci la sută dintre respondenții sondajului au declarat că sunt de acord că „biserica online ajută oamenii să verifice biserica înainte de a vizita un campus fizic”²². Astfel, biserica online contribuie la pregătirea noilor veniți pentru intrarea într-o adunare reală de credincioși, dar și poate constitui un suport pentru membrii bisericii atunci când ei nu reușesc să participe, din motive justificate, în întâlnirile din campusul fizic.

Argumentul teologic invocat pentru o astfel de abordare este existența bisericii în două dimensiuni, și anume, *biserica adunată* și *biserica dispersată*. Prin biserica dispersată se înțelege faptul că biserica există dincolo de întâlnirea celor care compun biserica, deci ei rămân biserică și atunci când nu sunt împreună, fiecare trăind viața cu Dumnezeu în locul în care își desfășoară activitatea profesională, socială și cea personală. În prezent, conceptului de biserică dispersată i-a fost atribuit și forme alternative de adunare, cum ar fi întâlnirile pe Zoom sau alte medii de comunicare și spații sociale online, justificând prin acesta că ceea ce se întâmplă online este o biserică autentică. Suportul biblic adus pentru o astfel de abordare este ceea ce spune apostolul Petru „către aleșii care trăiesc ca străini, împrăștiați prin Pont, Galatia, Capadocia, Asia și Bitinia” (1 Petru 1:1). Evreii care locuiau acum în Asia Mică sunt descriși de către apostolul Petru prin acești trei termeni: *aleși*, *străini* și *împrăștiați*. Termenul *aleși* subliniază relația lor cu Dumnezeu, iar cel de *străini* comunică despre relația lor cu societatea. Termenul *împrăștiați*, în limba greacă cuvântul „*diaspora*”, un termen preluat din Vechiul Testament și care făcea referire la situațiile în care ei erau în exil, depărtați de centrul lor religios din Ierusalim. Termenul „*împrăștiați*” se referă la relația lor cu ceilalți. În textul acesta nu este vorba despre o folosire a termenului în sens metaforic, ci despre sensul propriu având ca argument faptul că apostolul menționează localitățile unde aceștia se aflau. John Elliott scrie despre situația destinatarului: „condiția destinatarilor este una de dislocare geografică, disociere religioasă și înstrăinare”²³. Potrivit profesorului Lowe datorită acestei împrăștieri „aceștia se confruntă cu o posibilă

22 Leadership Network, *Behind The Screen: What Do We Know About Online Church?*, p.10, 2019.

23 John Elliott, *A home for homeless*, Wipf and Stock Publishers, Eugene, OR, 2005, p. 223.

pierdere a identității grupului și a coeziunii lor sau a comunității lor, ca și grup de credincioși”²⁴. Care este înțelegerea pe care apostolul Petru o are cu privire la biserică? Mai sunt cei care au fost dispersați în aceste localități din Asia Mică o biserică? O atentă studiere a epistolei lui Petru conduce la concluzia că „Petru nu vede biserica ca o colecție de indivizi care se întâlnesc toți în aceeași locație sau chiar împreună, ci mai degrabă biserica este privită ca o entitate corporativă, ca un grup, identitatea fiind întemeiată pe relația lor cu Hristos (1 Petru 2:9) și, prin urmare, în relația unii cu alții”²⁵. În viziunea apostolului Petru această comunitate poate fi descrisă foarte bine prin imaginea casă sau familia lui Dumnezeu (1 Petru 2:5; 4:17). Acest concept de „oikos”, casă, a fost folosit de biologul Ernst Haeckel pentru a dezvolta o nouă știință numită ecologia²⁶ care explorează relația organismelor la mediul înconjurător. Astfel, înțelegerea termenul „oikos” devine esențială în căutarea răspunsului cu privire la legitimitatea de a-i numi biserică pe cei care nu sunt în același loc. Folosirea de către apostolul Petru a acestui termen poate duce la concluzia că:

*se îmbrățișează această utilizare ecologică, prin faptul că ilustrează modul în care oamenii dispersați și distribuiți sunt încă legați organic împreună printr-o serie de conexiuni și interacțiuni pe care le au cu Hristos și unul cu altul. Publicul lui Petru sunt într-o arie geografică largă și sunt acum separate între ei, în timp ce anterior au fost împreună. Petru abordează îngrijorarea cu care această biserică și multe dintre bisericile noastre se pot confrunta. Adică, o biserică este încă biserică când este împrăștiată, sau adunată? Suntem încă neamul ales al lui Dumnezeu? Suntem încă preoția sa regală? Suntem în continuare neamul său sfânt?*²⁷

Prin limbajul folosit de Apostolul Petru credincioșii sunt asigurați și încurajați de faptul că ei sunt încă biserică chiar dacă sunt distanțați chiar dacă legătura lor unii cu alții a suferit modificări în modul în care se exprimă. De aceea, această prezență în adunarea celor credincioși dobândește o nouă formă, și anume o prezență spirituală despre care apostolul Pavel vorbește în Coloseni 2:5 și 1 Corinteni 5:3-4. Astfel, „Pavel se consideră

24 Stephen D. Lowe, *A Biblical and Theological Rationale for Online Church*, Liberty University, April 9, 2020, <https://www.liberty.edu/divinity/webinar-training-for-online-church/> accesat 23.08.2020.

25 Ibidem.

26 Ibidem.

27 Ibidem.

ca fiind cu adevărat prezent cu ei, prin Duhul, la fel cum ei s-au adunat în prezența și puterea Duhului”²⁸. Aceste referiri nu ar trebui să conducă la o abordare exclusivistă în ceea ce privește formele de „prezență” în adunare, adică unii pot alege să fie prezenți fizic, iar alții pot alege să fie prezenți doar spiritual, prin comuniunea realizată de Duhul Sfânt. Cele două nu se exclud, ci se suprapun, credincioșii erau în Duhul când erau prezenți fizic unii cu alții. Alteori, cele două tipuri de „prezență”, cea spirituală și cea fizică, sunt complementare. Pavel, anterior scrierii acestor epistole (Coloseni, 1 Corinteni) în care menționează de prezența spirituală cu ei, a fost prezent fizic cu acești credincioși.

Biserica virtuală ca o comunitate de credință distinctă de biserica reală

Biserica virtuală constituie o altfel de expresie a unei comunități creștine în mediul online, fapt care ne face să afirmăm încă de la început că biserica virtuală este diferită de biserica online sau de celelalte expresii ale bisericii în spațiul virtual. Personal înțeleg prin biserica virtuală acea comunitate de credință care se exprimă ca eclezia (adunare) numai în spațiul virtual. După cum este descrisă, „inima bisericii virtuale este să influențăm oameni pentru Isus, fără un local al bisericii în comunitatea lor și să le oferim o modalitate de a aparține familiei lui Dumnezeu”²⁹. Deci, motivul principal pentru o astfel de biserică, invocat de adepții acestui model, este legat de aspectul misologic și cel cultural. Instituționalizarea multor biserici, cât și tradiționalismul au creat o biserică care se adaptează foarte încet la schimbările culturale care au loc în societate, devenind astfel, prin forma ei de exprimare, irelevantă pentru cultura actuală. O altfel de societate căruia, în opinia promotorilor acestui tip de biserică, trebuie să-i venim în întâmpinare cu o altfel de biserică, luând în considerare nevoile lor, cum ar fi:

Îndreptarea către o adunare a bisericii poate fi copleșitoare pentru unii. Poate aveți copii mici și să ieșiți pe ușă este aproape imposibil.

28 Gordon Fee, *God's Empowering Presence: The Holy Spirit in the Letters of Paul*, Baker Publishing Group, 2009, p. 646.

29 Jay Kranda, *Virtual Church*, <https://static1.squarespace.com/static/57759952f5e231b6a29263c5/t/593057cfd2b857a3080a8f64/1496340431702/Virtual+Church.pdf> accesat 23.08.2020.

Sau poate că tu sau persoana iubită aveți o afecțiune medicală care vă împiedică să plecați de acasă. Sau puteți simți că nu veți fi priemiți într-o comunitate bisericească din cauza stilului dvs. de viață, credințelor sau îndoielilor voastre³⁰.

Chiar dacă pentru un credincios deja integrat într-o biserică toate aceste aspecte enunțate mai sus constituie „mofturi”, în realitate ele constituie piedici care îi țin la distanță pe unii de comunitatea celor credincioși și posibilitatea de a auzi mesajul Evangheliei.

Studiile și cercetările recente au pus în lumină avantajele obținute de biserică, în această cultură, prin manifestarea religiei în spațiului virtual, dintre care se pot remarca următoarele:

- *Comunicare și prozelitism: libertatea de a-și afirma credințele religioase fără cenzură;*
- *Informare: membrii sau ne-membrii comunităților religioase pot fi informați cu privire la diferite aspecte, activități etc.;*
- *Învățare: comunitățile virtuale religioase pot oferi acces la texte sacre, idei noi, profesori sau personalități ale bisericii, cursuri etc. Același beneficiu a fost identificat și de Larsen (2001) când a investigat activitățile care sunt mai facile online decât offline;*
- *Experiență spirituală: facilă, adaptată membrilor comunității;*
- *Practica religioasă: accesibilitate, noi forme, inovare;*
- *Rezolvarea problemelor: vindecare, consiliere³¹.*

În ceea ce privește lansarea și funcționarea unei biserici virtuale sunt necesare cinci elemente: a) serviciul de închinare online; b) lucrarea social media; c) lucrarea cu grupurile mici online; d) clase online de învățare; e) o echipa de grijă pastorală³². Se poate observa că elemente esențiale practicate de biserică în campusul fizic vor fi translatate în mediul virtual în așa fel încât scopul și funcțiile bisericii să poată fi realizate. Trebuie să fim de acord cu faptul următor: „comunitățile virtuale religioase reprezintă o provocare pentru cercetători atât din punct de vedere

30 Jason Thacker, *What You Need To Know About The Virtual Reality Church, Facts & Trends*, Iunie, 2019 <https://factsandtrends.net/2019/06/28/what-you-need-to-know-about-the-virtual-reality-church/> accesat 23.08.2020.

31 Hackett, R. I. J., „Religion and the Internet.” *Diogenes* 211 (2006): 67-76.

32 Jay Kranda, *Virtual Church*, <https://static1.squarespace.com/static/57759952f5e231b6a29263c5/t/593057cfd2b857a3080a8f64/1496340431702/Virtual+Church.pdf> accesat 23.08.2020.

metodologic, cât și din punct de vedere conceptual și filozofic”³³. Rămâne un vast domeniu pentru continuarea cercetărilor și încercarea de a răspunde atât sub aspect teologic, dar și metodologic, la provocările ridicate de biserica virtuală.

Concluzie

Sub aspect juridic, nu există o limitare a manifestării religiei în spațiul virtual, chiar dacă nu există mențiuni specifice în legislația națională și internațională cu privire la acest aspect. În schimb, comportamentul colectiv, ca și cel individual, în sfera virtuală trebuie să urmeze reglementările juridice în vigoare. Chiar dacă aparent spațiul virtual este un „teritoriu” lipsit de norme, un spațiu al libertății absolute, situația este de fapt diferită. Din ce în ce mai mult spațiul *virtualul* devine mai asemănător cu spațiul real în ceea ce privesc reglementările.

Studiul a relevat și faptul că nu orice manifestare colectivă online a bisericii trebuie catalogată imediat ca biserică virtuală. Utilizarea internetului și a spațiului virtual ca mijloace pentru extinderea slujirii ecleziale nu aduce schimbări semnificative în ceea ce privește natura bisericii, ci mai degrabă aceste schimbări sunt la nivelul formelor de manifestare și a strategiei de lucru a bisericii. Atunci când vorbim de o biserică virtuală acest concept tinde să reducă întreaga activitate religioasă la spațiul online, fapt care ridică semne de întrebare față de natura acestei comunități de credință.

Bibliografie

- ✦ Academia Română, Institutul de Lingvistică, *Micul dicționar academic*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 2010.
- ✦ Barna, George, *Revolution*, Tyndale House, Wheaton, Illinois, 2005.
- ✦ Catholic Church. Pontificium Consilium de Communicationibus Socialibus. (2002). *Ethics in communications*. Città del Vaticano: Libreria editrice vaticana. ISBN 8820972786. OCLC 50798819 <https://www.worldcat.org/title/ethics-in-communications/oclc/50798819>

---

33 Zenobia Niculită, *Comunitățile Virtuale Religioase și Impactul Lor Asupra Vietii Religioase*, http://uadventus.ro/wp-content/uploads/2012/05/Niculita.final_.pdf accesat 23.08.2020.

- ✦ *Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale*, www.echr.coe.in
- ✦ *Curtea europeană a Drepturilor Omului, Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale*, www.echr.coe.in
- ✦ Elliott, John, *A home for homeless*, Wipf and Stock Publishers, Eugene, OR, 2005
- ✦ Fee, Gordon, *God's Empowering Presence: The Holy Spirit in the Letters of Paul*, Baker Publishing Group, 2009
- ✦ Ferré, Frederick, *Philosophy of Technology*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1988
- ✦ Hackett, R. I. J., „Religion and the Internet.” *Diogenes* 211 (2006): 67-76
- ✦ Himcinschi, Mihai, *The urban parish: postmodern mutations*, în vol. *The Missionary Ethos of the Church in post-modernity, The 14 th International Symposium on Science, Theology and Arts (ISSTA 2015)*, Edit. Reîntregirea Alba Iulia, mai 2015.
- ✦ Himcinschi, Mihai, *Misionarismul vieții ecleziale*, Edit. Reîntregirea, Alba Iulia, 2008.
- ✦ Kranda, Jay, *Virtual Church*, <https://static1.squarespace.com/static/57759952f5e231b6a29263c5/t/593057cfd2b857a3080a8f64/1496340431702/Virtual+Church.pdf>
- ✦ Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, Publicată în Monitorul oficial Partea I, nr. 11/8.01.2007
- ✦ Leadership Network, *Behind The Screen: What Do We Know About Online Church?*, 2019
- ✦ Lowe D., Stephen, *A Biblical and Theological Rationale for Online Church*, Liberty University, April 9, 2020, <https://www.liberty.edu/divinity/webinar-training-for-online-church/>
- ✦ Niculită, Zenobia, *Comunitățile Virtuale Religioase și Impactul Lor Asupra Vieții Religioase*, http://uadventus.ro/wp-content/uploads/2012/05/Niculita.final_.pdf
- ✦ Passini, Daniel, *Techno-Theology: A Theological Algorithm For Being Human In A Technological Age*, George Fox University <https://digitalcommons.georgefox.edu/>, Portland, Oregon, 2020, <https://www.igi-global.com/dictionary/ransomware/7696>
- ✦ Rotaru, Ioan-Gheorghe, „Spiritual lessons observed through the coronavirus crisis.” *Dialogo. Issue of Modern Man*, vol.6, no.2. (2020):71-82
- ✦ Sims B., Dale, *The Effect of Technology on Christianity: Blessing or Curse?*, <https://www3.dbu.edu/Naugle/pdf/The%20Effect%20of%20Technology%20on%20Christianity2.pdf> accesat 13 Iunie 2020

- ✦ Thacker, Jason, *What You Need To Know About The Virtual Reality Church, Facts & Trends*, Iunie, 2019 <https://factsandtrends.net/2019/06/28/what-you-need-to-know-about-the-virtual-reality-church/>
- ✦ <http://www.creeaza.com/referate/informatica/Notiuni-generale-despre-Intern436.php>
- ✦ <https://www.igi-global.com/dictionary/isn-real-experiencing-virtual-church/34305>
- ✦ <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/social/biserica-si-lumea-virtuala-909769>